

ANALÝZA – PERINATÁLNÍ PALIATIVNÍ PÉČE Část 2.

Relevantní právní předpisy

- zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví
- zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
- zákon č. 47/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství
- vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci
- vyhláška č. 297/2012 Sb., o Listu o prohlídce zemřelého
- vyhláška č. 207/2001 Sb., kterou se provádí zák. č. 301/2000 Sb.
- vyhláška č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon o umělém přerušení těhotenství

Struktura analýzy

1. Terminologie
2. Podmínky provádění pitev
3. Právo na vydání plodu a mrtvého dítěte a jeho pohřbení
- 4. Úřední dokumenty**
- 5. Pořizování fotografií**
- 6. Přidělování rodného čísla**
- 7. Dávky ze systému sociální zabezpečení**
- 8. Právo na přítomnost**

jihomoravský kraj

Tato právní analýza vznikla v rámci projektu "Odborná a psychosociální podpora pracovníků ve zdravotnictví a v pomáhajících profesích při poskytování perinatální paliativní péče v Jihomoravském kraji" za podpory Jihomoravského kraje.

JUDr.

**BARBORA
STEINLAUF**

MA, PhD.

Advokátka se specializací na zdravotnické právo

Fetrovská 893/29
160 00 Praha 6
IČO: 09681566

+420 777 256 629
advokat@barborasteinlauf.cz
barborasteinlauf.cz

4. Úřední dokumenty

Správné rozlišování mezi plodem po potratu, resp. umělém přerušení těhotenství, mrtvě narozeným dítětem a živě narozeným dítětem je relevantní i pro postup při vydávání úředních dokumentů, zejména rodného listu a úmrtního listu. Zatímco dítěti, které zemře krátce po porodu, a mrtvě narozenému dítěti je **rodný list** vystaven v souladu s § 29 zákona o matrikách, plodu po potratu a umělém přerušení těhotenství se nevystavuje. Skutečnost, že se dítě narodilo mrtvé, se pak v souladu s § 19 vyhlášky, kterou se provádí zákon o matrikách, zaznamenává do matriční knihy. Údaj o tom, že se dítě narodilo mrtvé, by se naopak dle doporučení Ministerstva vnitra nemělo uvádět v samotném rodném listu, a to pro citlivost tohoto údaje.

Úmrtní list vydává matrika pouze v případě, pokud se dítě narodí živé, a to po předložení rodného listu dítěte, listu o prohlídce zemřelého a dokladu totožnosti žadatele. Ještě před vydáním úmrtního listu zapisuje matrika dle § 21 zákona o matrikách údaj o úmrtí dítěte do knihy úmrtí, a to a na základě listu o prohlídce zemřelého, který předloží matrice poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení dítě zemřelo. Dle § 21 odst. 3 zákona o matrikách je poskytovatel povinen oznámit úmrtí dítěte matričnímu úřadu do 3 pracovních dnů od prohlídky těla zemřelého, příp. od provedení pitvy na listu o prohlídce těla zemřelého.

Poskytovatel zdravotních služeb má povinnost list o prohlídce zemřelého vyplnit za každý případ smrti. Náležitosti **listu o prohlídce zemřelého** a jeho podobu upravuje příloha vyhlášky o Listu o prohlídce zemřelého. Na rozdíl od úmrtního listu se list o prohlídce zemřelého vystavuje nejen živě narozenému dítěti, ale i dítěti mrtvorozenému. List o prohlídce těla zemřelého se člení na několik částí, přičemž část A list 1 se do 30 dnů od úmrtí předává ÚZIS ČR a kopie se zakládá do dokumentace, část B1 se předává matričnímu úřadu, část B2 se předává osobě zajišťující pohřbení a část B3 se předává provozovateli pohřební služby.

5. Pořizování fotografií

Při poskytování perinatální paliativní péče nezřídka vyvstává otázka možnosti **fotografování plodů a zemřelých dětí** a uložení fotografií do zdravotnické dokumentace ženy nebo dítěte. Ačkoliv lze rozumět motivaci zdravotnických a dalších pracovníků k pořizování fotografií, příp. otisku rukou či nohou dítěte do hmoty či na papír nebo ustřížení pramínku vlasů dítěte pro účely zajištění památky i bez souhlasu rodičů, je třeba upozornit, že plody po potratu / umělém přerušení těhotenství i mrtvě narozené děti jsou pod ochranou práva na důstojné zacházení (buď ve smyslu důstojného zacházení s částmi lidského těla nebo ve smyslu důstojného zacházení s tělem zemřelého v souladu s § 91 ad. občanského zákoníku, § 79 ad. zákona o zdravotních službách a § 4 zákona o pohřbivnictví). Mrtvě narozené dítě a dítě, které zemřelo po porodu, pak v plném rozsahu požívají postmortální ochrany osobnosti dle § 81 ad.

občanského zákoníku. Rodiče a osoby blízké tak mají po smrti dítěte právo domáhat se ochrany jeho osobnosti, jak ji zakotvuje § 82 odst. 2 občanského zákoníku. Zároveň mají právo rozhodovat o tom, jak bude po smrti nakládáno s jeho tělem. Ochranu osobnostních práv, včetně ochrany důstojnosti, resp. práva na důstojné zacházení s lidským tělem a tělem zemřelého je v lidskoprávním slova smyslu součástí práva na soukromí a rodinný život. V tomto kontextu pak přirozeně nelze s plodem nebo tělem mrtvě narozeného dítěte zacházet libovolně a nelze libovolně pořizovat fotografie, otisky ani další upomínky pro pozůstalé rodiče. **Jakékoliv pořizování památečních fotografií, otisky nohou a rukou apod. lze provádět vždy pouze po předchozí domluvě s rodiči a s jejich souhlasem.**

V některých případech mohou zdravotníci nebo jiní pracovníci poskytovatele usoudit, že plod / dítě mohou vyfotografovat i bez souhlasu rodičů a založit fotografie do zdravotnické dokumentace pro případ, že by rodiče později fotografie přeci jen chtěli. Takovou praxi je ale třeba označit za právně problematický, zasahující do soukromého a rodinného života pozůstalých rodičů a za projev paternalistického přístupu k pozůstalým rodičům.

Fotografie nelze bez souhlasu rodičů pořídít a uchovávat ve zdravotnické dokumentaci ani s odkazem na § 2 písm. a) vyhlášky o zdravotnické dokumentaci (který stanoví, že součástí zdravotnické dokumentace jsou také „výsledky vyšetření ve formě písemných popisů, grafických, audiovizuálních, digitálních nebo jiných obdobných záznamů, těchto vyšetření“), neboť zdravotnická dokumentace má obsahovat pouze takové informace o zdravotním stavu pacienta a skutečnostech souvisejících s poskytováním zdravotních služeb, které jsou nezbytné pro účely poskytování zdravotních služeb, tj. je-li sledován právem aprobovaný účel.

V souladu s právem je praxe, kdy poskytovatel možnost pořízení fotografií nebo otisků rodičům nabídne s tím, že nebudou-li rodiče mít zájem o fotografii nebo otisk ani později po uplynutí stanovené doby, poskytovatel fotografie nebo otisky vymaže. Alternativně lze fotografie nebo otisk předat pozůstalým rodičům v elektronické podobě s tím, že rodiče sami si zvolí, zda si budou chtít fotografie nebo otisky prohlédnout a uchovat.

Shrnutí

- **Rodný list vystavuje matriční úřad mrtvě narozenému dítěti a dítěti, které zemře po porodu (obdobně jako se vystavuje v případě jiného úmrtí pacienta).**
- **Skutečnost, že se dítě narodilo mrtvé, se zaznamenává do knihy narození. Do rodného listu se tento údaj neuvádí.**

- **Úmrtní list se vydává pouze, pokud se dítě narodí živé. O úmrtí dítěte informuje matriční úřad poskytovatel zdravotních služeb do 3 pracovních dnů od provedení prohlídky těla zemřelého, příp. od provedení pitvy.**
- **Poskytovatel zdravotních služeb může zprostředkovat pořízení fotografií (příp. pořízení potisků, ustřížení pramínku vlasů apod.) plodu a těl mrtvě narozených nebo zemřelých dětí výhradně se souhlasem zákonných zástupců. Poskytovatel nesmí plod, resp. dítě libovolně vyfotografovat bez souhlasu rodičů a založit fotografie do zdravotnické dokumentace pro případ, že by rodiče fotografie později chtěli. Poskytovatel může rodičům nabídnout možnost pořízení fotografií / otisků s tím, že je po určitou dobu uchová a rodiče budou mít možnost si je vyzvednout v okamžiku, kdy budou připraveni, nebo s tím, že je rodičům předá a rodiče budou mít možnost si zvolit, zda si je prohlédnou a uchovají.**

6. Přidělování rodného čísla

Od roku 2015 jsou **rodná čísla přidělována nejen živě narozeným dětem, ale rovněž i dětem mrtvě narozeným**. Plodu po potratu ani po umělém přerušení těhotenství se rodné číslo naopak nepřiděluje.

Přidělení rodného čísla provádí příslušný odbor Ministerstva vnitra, a to na základě vyplněného formuláře „Přidělení rodného čísla“, zaslaného matričním úřadem. Matriční úřad rovněž sepíše formulář pro zápis občana při narození, kde v případě mrtvě narozených dětí uvede, že se dítě narodilo mrtvé.

Shrnutí

- **Rodné číslo přiděluje matriční úřad živě narozeným dětem i mrtvě narozeným dětem.**

7. Dávky ze systému sociálního zabezpečení

Potrat, umělé přerušení těhotenství, porod a úmrtí dítěte patří mezi sociální události, na které se vztahuje úprava několika dávek sociálního zabezpečení. Rodinám, které jsou těmito událostmi zasaženy, je třeba mj. zajistit efektivní finanční pomoc ze strany státu. Je proto zřejmé, že při posuzování nároku rodin na dávky sociálního zabezpečení je opět třeba správně rozlišovat mezi porodem živého a mrtvě narozeného dítěte, potratem a umělým přerušením těhotenství.

Dávek, které mohou být rodinám po ztrátě vyplaceny je několikero a obecně jsou rozděleny na **dávky sociálního pojištění** a **dávky státní sociální podpory**.

Pod systém dávek sociálního pojištění spadají:

- dávky peněžité pomoci v mateřství,
- dávky nemocenské,
- ošetřovné
- a dávky otcovské poporodní péče.

Mezi dávky systému státní sociální podpory patří:

- porodné,
- pohřebné a
- rodičovský příspěvek.

Dávky ze systému sociálního pojištění

Mezi typicky vyplácené dávky sociálního pojištění související s těhotenstvím a mateřstvím patří **peněžítá pomoc v mateřství**. Aby ženě nárok na tuto dávku vznikl, musí dojít k porodu. Zákon pak nerozlišuje, jestli se jedná o porod živého či mrtvého dítěte. Podpůrčí doba u této dávky nesmí být dle § 35 odst. 1 zák. o nemocenském pojištění kratší než 14 týdnů a nesmí skončit před uplynutím 6 týdnů ode dne porodu. V případech mrtvě narozených dětí proto náleží ženám podpůrčí doba 14 týdnů od začátku vyplácení dávky a minimálně po dobu 6 týdnů od porodu. Zemře-li dítě krátce po porodu nebo v průběhu vyplácení dávky, má žena právo na její výplatu po dobu dalších 2 týdnů od smrti novorozence. Zde ovšem stále platí, že podpůrčí doba nesmí být kratší než 14 týdnů.

Vzhledem k tomu, že nárok na peněžitou pomoc v mateřství se odvíjí od porodu, nemá na její výplatu nárok žena po potratu nebo podstoupení umělého přerušení těhotenství. Pokud žena samovolně potratí nebo podstoupí umělé přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů v období 8 a méně týdnů do stanoveného data porodu, ztrácí nárok na vyplacení dávek peněžité pomoci v mateřství dnem, kdy došlo k potratu nebo umělému přerušení těhotenství.

Ust. § 38a a násl. zákona o nemocenském pojištění upravuje dávky **otcovské poporodní péče**. Otec dítěte může nastoupit na otcovskou v období 6 týdnů od narození dítěte, přičemž podpůrčí doba činí 2 týdny. Dle § 38a odst. 2 má na vyplácení dávky otcovské nárok i otec, jehož dítě se narodilo mrtvé nebo zemřelo v období 6 týdnů ode dne narození. V těchto případech náleží otcovská po dobu 2 týdnů od úmrtí dítěte, resp. od porodu, pokud se dítě

narodilo mrtvé. Je třeba dodat, že do podpůrní doby se nezapočítávají dny, kdy bylo dítě hospitalizované; podpůrní doba se o tyto dny prodlouží.

Stejně jako u dávek peněžité pomoci v mateřství nevzniká nárok na otcovskou v případech, kdy matka dítěte potratí nebo podstoupí umělé přerušování těhotenství.

Poslední relevantní dávkou systému sociálního pojištění je **ošetřovné**, které je upraveno v § 39 a násl. zákona o nemocenském pojištění. Na ošetřovné vzniká nárok osobě, která pečuje o dítě nebo jinou osobu, jejíž zdravotní stav vyžaduje ošetřování jinou osobou. Jestliže se jedná o péči o dítě, nevzniká na ošetřovné nárok, pokud jiná osoba na dítě pobírá peněžitou pomoc v mateřství nebo rodičovský příspěvek. Ošetřovné je krátkodobou dávkou, náleží proto po dobu 9, resp. 16 kalendářních dnů.

V souladu s § 39 odst. 1 písm. a) bodu 2 zákona o nemocenském pojištění nárok na tuto dávku vzniká osobě pečující o osobu, která utrpěla úraz, je nemocná, nebo porodila. Na ošetřovné má proto nárok manžel, partner, příp. jiná osoba blízká ženy, která porodila mrtvé dítě, nebo jejíž dítě zemřelo po porodu. Jestliže žena potratí nebo podstoupí umělé přerušování těhotenství, nejedná se o porod, a nevzniká proto nárok na dávku ošetřovného. V určitých případech ovšem může zdravotní stav ženy po potratu či interrupci vyžadovat péči druhé osoby. Tehdy může manželovi, partnerovi či jiné blízké osobě vzniknout nárok na ošetřovné z důvodu „nemoci“ u ošetřované ženy.

Dávky ze systému státní sociální podpory

Systém dávek státní sociální podpory na rozdíl od systému dávek sociálního pojištění nepředpokládá povinnou účast osob na sociálním pojištění. Tyto dávky jsou vypláceny primárně pro účely ochrany rodin s dětmi. Pro prenatální období upravuje zákon o státní sociální podpoře tři relevantní dávky – porodné, pohřebné a rodičovský příspěvek.

Porodné se dle § 44 a násl. zákona o státní sociální podpoře vyplácí ženě žijící v rodině s nízkými příjmy, která porodila své první nebo druhé živé dítě. Nárok vzniká také otci prvního nebo druhého živě narozeného dítěte, jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a ke dni porodu splnila podmínky k výplatě ošetřovného. Je zřejmé, že nárok na porodné vzniká pouze v případě, že se dítě narodí živé. V případech potratu, umělého přerušování těhotenství nebo mrtvě narozených dětí nárok na dávku nevzniká. To je odůvodněno především tím, že porodné má pokrývat náklady, které souvisejí s narozením dítěte a péčí o něj.

Pohřebné upravuje § 47 a 48 zákona o státní sociální podpoře. Jedná se o jednorázovou dávku určenou k částečné náhradě nákladů pohřbu, která činí 5 000 Kč. Nárok na pohřebné vzniká osobě, která vypravila pohřeb

- (živě i mrtvě narozenému) dítěti, které ke dni smrti bylo nezaopatřeným dítětem,
- osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte a
- od roku 2022 i plodu po potratu či umělém přerušení těhotenství v případě, kdy bylo provedeno ze zdravotních důvodů ve smyslu § 5 zákona o umělém přerušení těhotenství, pokud byl plod vydán k pohřbení.

Poslední relevantní dávkou ze systému státní sociální podpory pro období perinatální je **rodičovský příspěvek**, zakotvený v § 30 a násl. zákona o státní sociální podpoře. Ačkoliv vyplácení rodičovského příspěvku obvykle předchází vyplácení dávky peněžité pomoci v mateřství, v některých případech rodiny žádají o rodičovský příspěvek již po narození dítěte.

Vzhledem k tomu, že se jedná o dávku, jejímž účelem je dle zákonodárce zajistit péči o dítě, nevzniká nárok na výplatu dávky v případech samovolného potratu nebo umělého přerušení těhotenství. V případech, kdy se dítě narodí živé a zemře krátce po porodu, je splněna podmínka pro vznik nároku na rodičovský příspěvek dle § 30b odst. 1 písm. e), dle kterého nárok na vyplácení dávky vzniká v měsíci, kdy dítě zemřelo. Jestliže dítě zemře krátce po porodu, má matka, případně otec dítěte nárok na výplatu dávky za kalendářní měsíc, ve kterém dítě zemřelo.

Komplikovanější situace nastává v případech mrtvě narozených dětí, kdy sice dochází k narození dítěte, a tím pádem ke splnění podmínky nároku na rodičovský příspěvek dle § 30b odst. 1 písm. a), ale fakticky nedochází k péči o dítě, a není tedy splněn účel poskytování rodičovského příspěvku. Zde tedy dochází k situaci, kdy zatímco ženy, kterým vzniká nárok na peněžitou pomoc v mateřství mají nárok na její výplatu po dobu 14 týdnů od porodu jak živého, tak mrtvého dítěte, ženy spoléhající na vyplácení dávky rodičovského příspěvku hned po narození dítěte na rodičovský příspěvek nedosáhnou, narodí-li se jim mrtvé dítě.

Shrnutí

- **Správné užití terminologie, především pak rozlišování potratu / umělého přerušení těhotenství a porodu, je klíčové při vyplácení dávek sociálního pojištění a státní sociální podpory.**
- **Porod je klíčovou podmínkou pro vznik nároku na vyplácení dávek peněžité pomoci v mateřství, otcovské poporodní péče, ošetřovného, porodného, pohřebného i rodičovského příspěvku. Vzhledem k tomu, že tyto dávky nejsou vypláceny po potratu a umělém přerušení těhotenství, přestože se pro ženu, resp. pozůstalé rodiče může jednat o obdobně obtížnou sociální událost, je třeba důsledně dbát na to, aby byl porod správně identifikován v souladu se zákonnou úpravou.**

- **Pro vznik nároku na porodné a rodičovský příspěvek je pak stěžejní, zda se dítě narodilo živé.**

8. Právo na přítomnost

Zákon o zdravotních službách mezi základními právy pacienta zakotvuje právo na přítomnost osob, které si zvolí, resp. osob blízkých. V lidsko-právním smyslu toto právo vychází z práva člověka na ochranu jeho soukromí a rodinného života a události, jako je porod, potrat nebo umělé přerušování těhotenství jsou vnímány jako události, které jsou pod ochranou tohoto práva.

Právo na ochranu soukromí a rodinného života přitom není omezeno pouze na situace, kdy rodiče žijí v manželství, ale totožným způsobem je garantováno také partnerům a neheterosexuálním párům, ať už žijí v registrovaném partnerství nebo ne. Právo na ochranu soukromí a rodinného života chrání také rodinu v širší slova smyslu.

Konkrétně pak dle § 28 odst. 1 písm. e) bod 3. zákona o zdravotních službách platí, že každý pacient má **právo na přítomnost osoby blízké** nebo osoby, kterou si určí. Za osobu blízkou lze dle § 22 občanského zákoníku považovat příbuzného v řadě přímé, sourozence, manžela nebo partnera či registrovaného partnera, osobu trvale žijící s pacientem, sešvagřenou osobu a osobu, která by újmu pacienta důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

Z tohoto ustanovení vychází také právo ženy na přítomnost osoby blízké, resp. osoby, kterou si zvolí, a to v době porodu, potratu nebo umělého přerušování těhotenství. **Právo ženy na přítomnost osoby blízké u porodu** – tedy nikoliv pouze otce dítěte – potvrdil již i Ústavní soud, a to v nálezu IV. ÚS 3035/15.

Dle § 28 odst. 1 písm. e) bod 1. zákona o zdravotních službách dále platí, že nezletilý pacient má **právo na nepřetržitou přítomnost zákonného zástupce**, osoby určené zákonným zástupcem, pěstouna nebo jiné osoby, které bylo dítě svěřeno do péče. Toto právo se stává aktuálním v okamžiku porodu dítěte, tj. od okamžiku porodu se nejedná již jen o právo ženy na přítomnost osoby blízké, ale připojuje se také právo nezletilého pacienta na přítomnost zákonného zástupce nebo osoby, kterou zákonný zástupce určí. Osobou určenou zákonným zástupcem může být další člen rodiny, včetně případného partnera, jde-li o stejnopohlavní pár.

Nemůže-li žena (zákonný zástupce) o přítomnosti jiné osoby rozhodnout například proto, že je žena po porodu hospitalizována na jiném oddělení, je ve vážném stavu, je stále v narkóze apod., má právo rozhodnout o přítomnosti jiné osoby otec dítěte. Současně touto situací nesmí být dotčeno právo dítěte na přítomnost blízkých a předpokládáme, že mu zůstává plně zachováno obecnější právo na přítomnost osob blízkých v souladu s § 28 odst. 1 písm. e) bod

3 zákona o zdravotních službách. Je totiž třeba vycházet z toho, že právo na přítomnost blízkých je základním právem pacienta, včetně nezletilého pacienta, a toto právo nesmí být dotčeno pouze proto, že zákonný zástupce není v situaci, kdy by za sebe mohl určit jinou blízkou osobu. Opačný výklad by popřel účel citovaného ustanovení, které směřuje na zakotvení práva na přítomnost blízkých osob, bez ohledu na konkrétní situaci dítěte nebo jeho zákonných zástupců. Jinými slovy, podle našeho názoru platí, že dítěti v takových situacích zůstává plně zachováno právo na přítomnost osob blízkých a společně s ním právo na nepřetržitou přítomnost zákonné zástupce nebo osobu kterou zákonných zástupce určí, má-li tu možnost.

Na základě § 28 odst. 1 písm. e) bod 1. zákona o zdravotních službách by pak měla být umožněna přítomnost určených osob také v situaci náhradního mateřství, kdy u porodu mohou mít zájem být budoucí adoptivní rodiče dítěte, resp. adoptivní matka a otec, svědčí-li mu domněnka otcovství a stává-li se otcem narozením dítěte.

Shrnutí

- **Právo pacienta na přítomnost osoby blízké nebo osoby jím určené a právo dítěte na nepřetržitou přítomnost zákonného zástupce nebo osoby jím určené je třeba považovat za stěžejní patientské právo, které vychází ze základního práva člověka na ochranu soukromého a rodinného života.**
- **Žena má právo na přítomnost osoby blízké při potratu, umělém přerušení těhotenství a porodu. Nejedná se přitom pouze o přítomnost otce, ale o přítomnost jakékoliv jiné osoby, kterou si žena zvolí.**
- **Dle současné úpravy nemůže být stejnopohlavní partnerka matky dítěte zákonným zástupcem dítěte. To ale neznamená, že není osobou blízkou. Jestliže je stejnopohlavní partnerka fakticky nejbližší rodinou ženy a dítěte, je třeba jí umožnit přítomnost jak u ženy, tak u novorozeného dítěte.**
- **Právo na přítomnost může být relevantním právem také v situaci náhradního mateřství, kdy u porodu a po porodu u novorozeného dítěte mohou být přítomni také budoucí adoptivní rodiče dítěte.**

V Praze dne 19. 12. 2023

JUDr. Barbora Steinlauf, advokátka

jihomoravský kraj

Tato právní analýza vznikla v rámci projektu "Odborná a psychosociální podpora pracovníků ve zdravotnictví a v pomáhajících profesích při poskytování perinatální paliativní péče v Jihomoravském kraji" za podpory Jihomoravského kraje.